

Ανάπτυξη έρευνας για έξοδο από την κρίση

Με ποιες στρατηγικές μπορεί να αποτελέσει τη λυδία λίθο για μετασχηματισμό της κυπριακής οικονομίας

Του Κ. Ν. Παναγιώτου



Στην εκδήλωση «Κυπριακή Οικονομία: Ο δρόμος για έξοδο από την κρίση» που οργάνωσε στις 2 Μαρτίου η Ομοσπονδία Εργοδωτών & Βιομηχάνων Κύπρου (ΟΕΒ) παρουσιάστηκαν απόψεις από τον υπουργό Οικονομικών, όλα τα κόμματα και υπήρξαν αρκετές σημαντικές παρεμβάσεις από το ακροατήριο. Υπήρξε εντυπωσιακή συμφωνία τόσο στη διάγνωση της παθολογίας της οικονομικής κρίσης, στις επιπτώσεις της, αλλά και στα μέτρα που πρέπει να παρθούν για την αντιμετώπισή της.

Η κρίση «εισέχθη» από τους εξωτερικούς οικονομικούς εταίρους της Κύπρου και επηρέασε πρωταρχικά δύο από τους κύριους πυλώνες της οικονομίας: την αγορά κατοικίας επηρεάζοντας τον κατασκευαστικό τομέα και την τουριστική βιομηχανία. Ανέδειξε διαχρονικά και δομικά προβλήματα της οικονομίας. Αποτέλεσμα είναι η Κύπρος να αντιμετωπίζει σήμερα την πιο βαθιά κρίση της σύγχρονης ιστορίας της, μετά από αυτή του 1974. Με χρονική υστέρηση σε σχέση με τις περισσότερες χώρες η ύφεση προκάλεσε:

- ΑΝΑΓΚΙΑ ΜΕΤΡΑ**
1. Αυστηρή δημοσιονομική πολιτική με μείωση των εξόδων, πάτηση της γραφειοκρατίας και αύξηση της αποδοτικότητας της κρατικής μηχανής.
 2. Μείωση της ανεργίας
 3. Μείωση του δημόσιου ελλείμματος
 4. Ανάπτυξη

- Δημοσιονομικό πρόβλημα (από πλεονασματικούς ο προϋπολογισμός έγινε ελλειμματικός)
 - Διόγκωση του δημόσιου χρέους
 - Ανεργία
- Οι πιο αισιόδοξοι προβλέπουν ότι το 2011 θα είναι τουλάχιστον εξίσου δύσκολο με το 2010 και ότι από το 2012 θα μπορούμε να ελπίζουμε σε ανάκαμψη αν λάβουμε τα κατάλληλα μέτρα. Υπήρξε επίσης εντυπωσιακή συμφωνία για τα «κατάλληλα» μέτρα που πρέπει να ληφθούν:
1. Αυστηρή δημοσιονομική πολιτική με μείωση των εξόδων, πάτηση της γραφειοκρατίας και αύξηση της αποδοτικότητας της κρατικής μηχανής.
 2. Μείωση της ανεργίας
 3. Μείωση του δημόσιου ελλείμματος
 4. Ανάπτυξη
- Παρόλο που οι απαιτούμενες δράσεις στους τομείς της δημο-

σιονομικής πολιτικής και των κινήτρων για ενίσχυση των παραδοσιακών κλάδων (κατασκευές και τουρισμός) αχολιάστηκαν σε έκταση και σε βάθος, στην κοινή διαπίστωση ότι χρειάζεται έμφαση στον τομέα της ανάπτυξης ο αχολιασμός ήταν εξαιρετικά σύντομος.

Το ζητούμενο βρίσκεται ακριβώς στον προσδιορισμό της ανάπτυξης που θα αναζητηθεί ώστε όχι μόνο να εξέλθουμε από την κρίση, αλλά να οικοδομήσουμε μια νέα οικονομία η οποία θα μπορέσει να μας φέρει σε μια νέα αναπτυξιακή τροχιά, μια οικονομία που να είναι λιγότερο ευάλωτη σε διακυμάνσεις εξωτερικών παραγόντων και να μπορέσει να οδηγήσει το λαό της Κύπρου σε ανώτερο βιοτικό επίπεδο από αυτό που ούτως ή άλλως προδιέγραφε η δομή της σημερινής οικονομίας.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι γνωστή, δηλαδή, ότι η λύση βρίσκεται στην ανάπτυξη που θα οδηγήσει στην οικοδόμηση «οικονομίας γνώσης» με τα χιλιετηνικά πλεονεκτήματα που συνεπάγεται. Εξ άλλου σε αυτό το σκεπτικό κινείται η γνωστή διαδικασία της Βαρκελώνης. Δυστυχώς η απάντηση αυτή είναι τόσο γενικόλογη που είναι σχεδόν κενή περιεχομένου. Το δύσκολο ερώτημα είναι οτ' αλήθεια πώς μεταβαίνουμε από τη σημερινή συγκεκριμένη κατάσταση στην κυπριακή οικονομία σε μια οικονομία γνώσης που να μπορεί να εδραιωθεί στα κυπριακά δεδομένα.

Πιστεύω ότι αυτή είναι η πεμπτοσύ της σημερινής Ημερίδας, αυτή είναι η πρόκληση που μας έδωσε ο υπουργός Παιδείας και ταυτόχρονα, βοηθώντας μας, εξειδίκευσε το ερώτημα: Δίνει η ανάπτυξη της έρευνας τη διέξοδο προς την οικονομία γνώσης; - όχι γενικά, αλλά στη συγκεκριμένη κυπριακή πραγματικότητα; Και αν ναι, μας ζητά να σκιαγραφήσουμε έναν πιθανό οδικό χάρτη. Εξαιρετικά προκλητική η ερώτηση - και τον ευχαριστώ, γιατί στην επιστήμη, αλλά και στην οικονομία και τη ζωή το μεγάλο βήμα είναι να τεθεί η σωστή ερώτηση. Η απάντηση δεν είναι τότε μακριά. Στο υπόλοιπο της σύντομης αυτής τοποθέτησης θα αποπειραθώ να δώσω μια δομημένη απάντηση.



Η σημερινή κατάσταση της οικονομίας στην Κύπρο

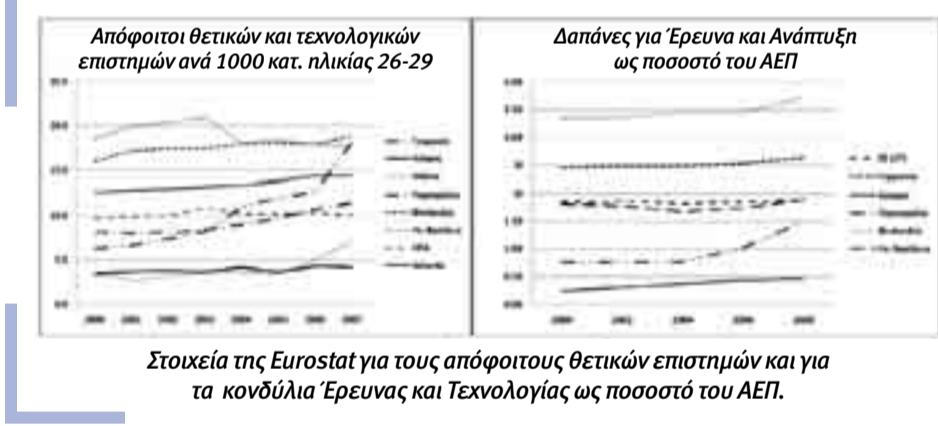
Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ Οικονομικών υπογράμμισε ότι χρειάζεται λήψη μέτρων - ότι συνέχιση των παλιών πρακτικών (Business As Usual) θα μας οδηγήσει ολοένα σε βαθύτερη κρίση και στη συνέχεια παρουσιάζει το κυβερνητικό πρόγραμμα (τα 20+2 μέτρα) αντιμετώπισης της κρίσης, που μάλλον πειστικά δίνει εκέγγυα για την αναχαίτισή της (Χαρίλαος Σταυράκης, 2010). Το υπουργείο Οικονομικών δεν παρουσιάζει την έρευνα ως μοχλό αντιμετώπισης της κρίσης ή και μετασχηματισμού της οικονομίας. Σε αντίθεση, είναι αξιοσημείωτο ότι οι ανεπτυγμένες χώρες, αυτές που έχουν οικονομίες γνώσης, είναι αυτές που επενδύουν σημαντικά κονδύλια στα πακέτα αναζωογόνησης της οικονομίας, για τη διεύρυνση των ερευνητικών τους δραστηριοτήτων συνήθως σε στοχευμένη έρευνα (λ.χ. στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας - ΑΠΕ). Χαρακτηριστικό είναι

το παράδειγμα της Γαλλίας όπου τον προηγούμενο Νοέμβριο, επιτροπή προεδρευόμενη από τους πρώην πρωθυπουργούς Michel Rocard and Alain Juppe αποφάσισε να διαθέσει σχεδόν το ήμισυ των 35 δισ. ευρώ που προέβλεπαν από εσωτερικό δανεισμό (το «μέγα δάνειο») για την ενίσχυση της έρευνας και της παιδείας, ενώ τα υπόλοιπα θα διοχετευθούν για να προετοιμασθούν την καινοτόμο ενεργειακή πολιτική της χώρας στους τομείς των μεταφορών και ΑΠΕ (Govt report calls for 35 billion euro spending plan to boost economy, 2009). Βέβαια η αντιμετώπιση της κρίσης, σε οποιαδήποτε οικονομία ξεκινά με ανάλυση των χαρακτηριστικών της και επισήμανση των αδυναμιών, αλλά και των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων.

Τα πιο πάνω διαγράμματα του World Economic Forum (The Global Competitiveness Report 2009-2010, 2010) αναδεικνύουν πολλά από τα χαρακτηριστικά της κυπριακής οικονομίας ιδιαίτερα όταν συγκριθούν με τα αντίστοιχα μεγέθη μίας από τις πιο ανταγωνιστικές οικονομίες γνώσης, αυτή της Φινλανδίας. Πέραν από το μέγεθος της αγοράς το οποίο θα σχολιάσω σε λίγο, η σημαντικότερη πτυχή της Κύπρου στον τομέα της καινοτομίας και τεχνολογικής ετοιμότητας, είναι αξιοπρόσεκτες. Θα θέλαμε να είχαμε ίσως και λίγο καλύτερες επιδόσεις στον το-

μέα της ανώτατης παιδείας. Πολλοί οικονομολόγοι έχουν κατά καιρούς καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η σημερινή μορφή της κυπριακής οικονομίας δεν έχει τις δυνατότητες να σπάσει το φράγμα των 20.000-25.000 ευρώ στο κατά κεφαλήν ετήσιο εισόδημα. Η Κύπρος έχει πλησιάσει αυτό το όριο φράγμα από καιρό - απλώς η κρίση αναδεικνύει τις δομικές αδυναμίες και ακόμη χειρότερα η σκιά μιας μακρόχρονης ύφεσης λόγω των δομικών αδυναμιών δεν μπορεί να αποκλεισθεί. Σχετικό καίριο ερώτημα είναι το κατά πόσο έχουμε ιστορικά παραδείγματα όπου σε περίοδο κρίσης είχαμε επιτυχή αναδιάρθρωση της οικονομίας μέσω του εργαλείου της έρευνας και καινοτομίας. Η απάντηση είναι καταφατική με πιο εντυπωσιακό και εξαιρετικά σκεπτικό για την Κύπρο το παράδειγμα της Φινλανδίας.

Η σημερινή μορφή της δεν έχει τις δυνατότητες να σπάσει το φράγμα των 20.000 - 25.000 ευρώ στο κατά κεφαλήν ετήσιο εισόδημα



Το φινλανδικό παράδειγμα

ΤΟ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ενδιαφέρον που παρουσιάζει το φινλανδικό πρότυπο μετασχηματισμού της οικονομίας είναι ότι επιτεύχθηκε σε συνθήκες κρίσης, της μεγαλύτερης μεταπολεμικής κρίσης στη χώρα αυτή, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Honkarohja, et al., 2009). Η φινλανδική κοινωνία και κυβέρνηση με όραμα, γενναίες και συχνά επώδυνες αποφάσεις μετασχημάτισε την οικονομία της σε

οικονομία γνώσης αξιοποιώντας την ποιότητα της εκπαίδευσης και στρέφοντας παραδοσιακούς κλάδους σε νέα προϊόντα (παράδειγμα NOKIA) ή αναβαθμιζόντάς τους σε άκρως ανταγωνιστικούς με την εισαγωγή καινοτομίας και υψηλής τεχνολογίας (λ.χ. στην παραγωγή χάρτου ή δασικών προϊόντων). Εξαιρετικά καταλυτικό ρόλο έπαιξε ο Εθνικός Οργανισμός Έρευνας και Τεχνολογίας - παράδειγμα προς μίμηση (TEKES, 2010).

Μια αναπτυξιακή πορεία για την Κύπρο

Όραμα
ΟΠΩΣ το φινλανδικό παράδειγμα δείχνει, μια οικονομία, ένας λαός μπορεί να υπερβεί «εγγενείς» δυσκολίες και φραγμούς (κλίμα, γεωγραφική απομόνωση, γλώσσα κ.ά.) και να μετεξελιχθεί σε κορυφαία κοινωνία γνώσης. Μπορεί μάλιστα αυτό να επιτευχθεί χωρίς θυσίες στις κοινωνικές παροχές, με δωρεάν παιδεία και ισχυρότατο προστατευτικό δίκτυο κοινωνικής προστασίας. Το φινλανδικό μοντέλο αποδείχτηκε ασυγκρίτως πιο ανθεκτικό στη σημερινή κρίση από το αντίστοιχο νεοφιλελεύθερο ιρλανδικό πρότυπο ανάπτυξης. Η Κύπρος παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα - σε σχέση με την Φινλανδία. Αξιοζήλευτη γεωπολιτική θέση, χωρίς ουσιαστικό για την ώρα ανταγωνιστή. Η αγορά στην οποία μπορεί να κινηθεί είναι τεράστια (με εκατοντάδες εκατομμύρια πολίτες) που αν αναπτυχθεί σωστά, υπερβαίνει μια από τις κύριες αδυναμίες που επισημαίνει το Global Competitiveness Report. Η πρόσβαση της στο αναγκαίο ανθρώπινο δυναμικό για να στελεχωθεί μια τέτοια οικονομία είναι τεκμηριωμένη (ιδιαίτερα εάν προσμετρήσουμε τον Ελληνισμό της διασποράς). Το ζητούμενο είναι η Κύπρος να κατοχυρώσει τη θέση της ως τεχνολογική και εκπαιδευτικό κέντρο αριστείας της περιοχής, πύλη της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής από και προς την Ευρώπη.

Οι προτεραιότητες και τα σενάρια υλοποίησης

- Από τα πιο πάνω ορισμένες εισηγήσεις μπορούν να προκύψουν:
- **Επιείγη η υλοποίηση του νέου συστήματος Έρευνας και Καινοτομίας στην Κύπρο.** Θα διορθώσει πολλές από τις αδυναμίες του υπάρχοντος συστήματος και θα αυξήσει σημαντικά την απόδοση των, πενήκτων έστω, πόρων που διατίθενται στην έρευνα.
 - **Η άμεση συγκρότηση του καλύτερου δυνατού Επιστημονικού Συμβουλίου, με την παρουσία κορυφαίων επιστημόνων με πρώτο μέλημα την επεξεργασία ενός πολυετούς μακροπρόθεσμου σχεδίου ανάπτυξης της έρευνας.**
 - **Ανάπτυξη Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας. Οικονομικά μέτρα και έξυπνη στρατηγική στρίφιξής τους.**
 - **Κύρια προσήλωση στην εφαρμοσμένη - στοχευμένη έρευνα, αλλά και στη θεμελιώδη με προτεραιότητα την αριστεία.**
 - **Οικοδόμηση της Ερευνητικής Μηχανής - χρειάζομαστε να οικοδομήσουμε τις υποδομές ώστε να αντλήσουμε πόρους από το 7ο Κοινωνικό Πρόγραμμα Πλαίσιο. Το 7ο Κοινωνικό Πρόγραμμα Πλαίσιο έχει συνολικό προϋπολογισμό 50,5 δισ. ευρώ. Η άντλησή τους γίνεται πρωταρχικά με αξιοκρατικό ανταγωνισμό - άρα η εισροή κοινωνικών κονδυλίων για έρευνα θα εξαρτηθεί από την ποιότητα των ερευνητών μας και κύρια από την ποιότητα των ερευνητικών μας υποδομών.**
 - **Τα κονδύλια έρευνας δεν ξεπερνούν το 0,5 % του ΑΕΠ σήμερα. Αν ακολουθηθεί ο ίδιος ρυθμός αύξησης της τελευταίας πεντα-**

τίας, στο στόχο του 1% του ΑΕΠ σε R&D θα φτάσουμε περί το 2027 (στις αρχές της δεκαετίας ο στόχος του 1% είχε τεθεί για το 2010, όπως και ο ίδιος στόχος στο πρόγραμμα Χριστιάνα για το 2012). Χρειάζεται ριζική αύξηση του ρυθμού αυτού προκειμένου να δοθεί επαρκής στρίφιξη στην προσπάθεια να μεταμορφώσουμε την οικονομία μας σε οικονομία γνώσης. Ταυτόχρονα με την αύξηση αυτή είναι απαραίτητη και η αναστροφή της κατανομής των κονδυλίων αυτών. Την παρούσα στιγμή μόνο το 1/9 των κονδυλίων διοχετεύονται σε δημοσιονομικά υποδομών. Είναι ακριβώς αυτές οι υποδομές που θα ελαττώσουν επιπρόσθετους πόρους από την Ευρώπη (π.χ. από το 7ο Κοινωνικό Πρόγραμμα Πλαίσιο) για περαιτέρω στρίφιξη και ενίσχυση της έρευνας στη χώρα μας. Επανερχόμενος στο αρχικό ερώτημα, ελπίζω να επιχειρήματα που παρέθεσα πιο πάνω να βοήθησαν να τεκμηριώσουν ότι η έρευνα όχι μόνο μπορεί να αποτελέσει μοχλό οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην Κύπρο, αλλά και να αποτελέσει τη λυδία λίθο μετασχηματισμού της κυπριακής οικονομίας, μετασχηματίζοντας τη σημερινή κρίση σε αναπτυξιακή ευκαιρία. Καταλήγοντας, θα ήθελα να παρατηρήσω ότι το ενδιαφέρον όχι μόνο του υπουργού Παιδείας, αλλά ολόκληρης της κυβέρνησης, όπως αυτό γίνεται ολοφάνερο από το προσωπικό ενδιαφέρον του Προέδρου, είναι εξαιρετικά εντυπωσιακό και ενούσιονο.

Στρατηγική
Θεωρώντας ότι το όραμα αυτό είναι πραγματοποιησιμο, ποια τότε η κατάλληλη στρατηγική για την υλοποίησή του; Δεν γνωρίζω να έχει εκπονηθεί ή ακόμη εάν έχει φασκιαγραφηθεί από οποιονδήποτε φορέα μια τέτοια μελέτη. Θεωρώ πρόκληση και ταυτόχρονα καθήκον την εκπόνηση και αποτίμηση ενός τέτοιου σχεδίου. Επιμέρους προτάσεις υπάρχουν αρκετές με σοβαρά ερείσματα, είναι όμως αποσπασματικές και δεν δίνουν ολοκληρωμένη εικόνα, πολύ περισσότερο δεν συνθέτουν στρατηγική εξέδου από την κρίση και μετασχηματισμού της οικονομίας. Να μου επιτρέψετε όμως να αναφερθώ

αποσπασματικά σε κάποιες εισηγήσεις - που αναδεικνύουν πιθανές οδούς μετασχηματισμού, αλλά και κάποιες επιστημονικές. Η αναδίεξη της Κύπρου στο Κέντρο Εκπαιδευτικών και Ιατρικών Υπηρεσιών, είναι μια πολυσυζητημένη πρόταση, αλλά η συγκεκριμενοποίηση και οι στοχευμένες επιλογές δεν είναι. Δεν θα επεκταθώ σε αυτό το θέμα, αλλά θέλω να επισημάνω μια καθοριστική πιεστική παράμετρο. Η επιτυχία του εγχειρήματος αυτού θα εξαρτηθεί όχι από την έκταση, αλλά πρωταρχικά από την ποιότητα της εκπαίδευσης ή των υπηρεσιών υγείας που θα προσφέρονται. Είναι σημαντικό να αναδείξουμε τις ιδι-



Η Κύπρος είναι η μόνη χώρα της ΕΕ που βρίσκεται στη Μέση Ανατολή. Η γεωπολιτική της θέση είναι εξαιρετικά ελκυστική για την ανάπτυξη οικονομίας γνώσης.

ρίπτωση: απομονωμένη από πειρωτικό δίκτυο, μικρή ισχύς και μεγάλες διακυμάνσεις, αλλά και μικρή κλίμακα ώστε να μπορεί να υλοποιηθεί εύκολα.

- Ανάπτυξη του Κυπριακού Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού. Χαρακτηριστική η προσπάθεια μετατροπής του Προεδρικού Μεγάρου σε κτήριο μηδενικών εκπομπών, μια συμβολική κίνηση που ελπίζουμε να ανοίξει το δρόμο για περαιτέρω υιοθέτηση.
- Ηγετικός ρόλος σε επιστημονικούς τομείς που επηρεάζουν την περιοχή και συντονισμός για λήψη μέτρων π.χ. αντιμετώπιση κλιματολογικών αλλαγών και αναπροσαρμογή της οικονομίας.
- Ηλιακή Ενέργεια & Αφραλάτωση με υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, έναν τομέα που ο ίδιος ο πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Χριστόφιας παρουσίασε στην Ένωση για την Μεσόγειο ως στρατηγική προτεραιότητα της κυβέρνησης.

Είναι επίσης απαραίτητο να χρησιμοποιούμε τους κατάλληλους πολιτικούς μηχανισμούς για να εκμεταλλευτούμε τα ερείσματα που η προνομιακή γεωπολιτική μας θέση παρέχει. Η Κύπρος είναι από τις ελάχιστες χώρες της ΕΕ που δεν έχει ακόμη αποσπάσει την εγκαθίδρυση κάποιου κοινοτικού κέντρου έρευνας ή καινοτομίας. Αυτό κλάιστα μπορεί να είναι ένας ερευνητικός οργανισμός ή ένα εξειδικευμένο κέντρο συντονισμού έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης στην περιοχή. Το ίδιο ισχύει και για τις ευκαιρίες που έρχονται μέσω της «Ένωσης για τη Μεσόγειο».

**Η ομιλία του κ. Κ.Ν. Παναγιώτου στο Ινστιτούτο Κύπρου, δόθηκε στα πλαίσια της ημερίδας «Η έρευνα ως μοχλός οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην Κύπρο», που οργανώθηκε από το υπουργείο Παιδείας και έλαβε χώρα στις εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Κύπρου στις 5 Μαρτίου 2010.*